

MARCIN KAŁDUŃSKI

KONCEPCJA SZCZEGÓLNYCH (SPECJALNYCH) OKOLICZNOŚCI UWZGLĘDNIANYCH PRZY DELIMITACJI OBSZARÓW MORSKICH

Budowa metodologii delimitacji obszarów morskich ma następujące fazy: lata 1969–1982, w których Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości orzekał na podstawie konwencji genewskich z 1958 r. oraz międzynarodowego prawa zwyczajowego; lata 1982–1994, w których weszła w życie konwencja o prawie morza z 1982 r.; lata do 2009 r. i wydanie wyroku w sprawie Morza Czarnego. Opracowana metodologia jest przejrzysta, ale sama delimitacja obszarów morskich jest procesem złożonym i trudnym.

Artykuł dotyczy drugiego etapu delimitacji obszarów morskich i wyjaśnia koncepcję szczególnych okoliczności, która jest kategorią otwartą i składa się przede wszystkim z czynników geograficznych, a w mniejszym stopniu z czynników niegeograficznych.

Autor analizuje najnowsze sprawy dotyczące Morza Czarnego i Morza Karaibskiego (Nikaragua–Kolumbia) rozpatrywane przez MTS oraz sprawę dotyczącą Zatoki Bengalskiej, w której wyrokował Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza.

WSTĘP

Delimitacja obszarów morskich obejmuje rozgraniczenie morza terytorialnego, wyłącznej strefy ekonomicznej oraz szelfu kontynentalnego między sąsiadującymi państwami. Międzynarodowe prawo morza stanowi, że delimitacja obszarów morskich między państwami, których wybrzeża leżą naprzeciw siebie lub sąsiadują ze sobą, następuje w drodze umowy na podstawie prawa międzynarodowego w celu osiągnięcia słusznego (sprawiedliwego) rozwiązania (*equitable solution*). Takie rozwiązanie przyjmuje Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS)¹ z 10.12.1982 r. w art. 74 ust. 1 i 83 ust. 1, które dotyczą odpowiednio: wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego, a które zostały uznane przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwo-

---

¹ Dz.U. z 2002 r., Nr 59, poz. 543.

ści za emanację prawa zwyczajowego². W odniesieniu do morza terytorialnego konwencja nie odwołuje się wprost do zasady słuszności, gdyż stanowi w art. 15, że państwo nie ma prawa do rozciągania swojego morza terytorialnego poza linię środkową, której każdy punkt jest jednakowo oddalony od najbliższych linii punktów podstawowych (o ile nie zawarto umowy stanowiącej inaczej), chyba że ze względu na tytuł historyczny lub inne specjalne okoliczności (*special circumstances*) konieczna jest odmienna delimitacja morza terytorialnego³. Należy jednak przyjąć, że specjalne okoliczności stanowią zasadę, dzięki której państwa lub organ orzeczniczy odwołują się do zasad słusznościowych (sprawiedliwości). Ogół tych przepisów uzasadnia twierdzenie, że delimitacja obszarów morskich opiera się na zasadach sprawiedliwości⁴.

Zgodnie z cytowanymi przepisami podstawowe znaczenie ma umowa między zainteresowanymi państwami⁵. Można wręcz stwierdzić, że każda umowa delimitująca obszary morskie z zasady jest słusznym rozwiązaniem zgodnie z treścią art. 15, 74 ust. 1 i 83 ust. 1 UNCLOS. W przypadku gdy państwa nie uzgodnią między sobą (w drodze porozumienia) rozgraniczenia obszarów morskich, mogą zdecydować się na skierowanie sprawy na drogę sądową lub arbitrażową, zgodnie z odpowiednimi postanowieniami konwencji i jej załączników. W praktyce podstawowym forum pozostaje Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS), mimo że na podstawie konwencji powstał Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza (MTPM), który w założeniu ma być organem społeczności międzynarodowej zajmującym się sprawami z zakresu prawa morza. Dotychczasowy dorobek orzeczniczy MTS jest bogaty, gdyż obejmuje rozstrzygnięcie piętnastu spraw, przy czym kolejne dwie pozostają na wokandzie MTS⁶. Działalność Międzynarodowego Trybunału Prawa Morza jest znacznie uboższa, bo dotyczy tylko sprawy między Mjanmą i Bangladeszem, ale za to obejmowała po raz pierwszy w historii orzecznictwa międzynarodowego de-

---

² *Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen (Denmark v. Norway)*, wyrok z 14.06.1993 r., I.C.J. Reports 1993, par. 48 (dalej: *Denmark v. Norway*); *Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain*, wyrok z 16.03.2001 r., I.C.J. Reports 2001, par. 167 (dalej: *Qatar v. Bahrain*); *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia)*, wyrok z 19.11.2012 r., I.C.J. Reports 2012 r., par. 139 (dalej: *Nicaragua v. Colombia*); *Maritime Dispute (Peru v. Chile)*, wyrok z 27.01.2014 r., I.C.J. Reports 2014, par. 179 (dalej: *Peru v. Chile*).

³ Zob. również art. 6 IV konwencji genewskiej w sprawie szelfu kontynentalnego z 29.04.1958 r. (Dz.U. z 1964 r., Nr 28, poz. 179).

⁴ J. S y m o n i d e s, *Delimitacja obszarów morskich na Morzu Barentsa i Oceanie Arktycznym między Rosją a Norwegią* [w:] *Współczesne problemy prawa. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Młynarczykowi*, red. U. J a c k o w i a k *et al.*, Gdynia 2011, s. 63.

⁵ Jako przykład można wskazać traktat między Norwegią i Rosją o delimitacji i współpracy na Morzu Barentsa i Oceanie Arktycznym z 15.09.2010 r.

⁶ *Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua)*, skarga z 16.09.2013 r.; *Question of the Delimitation of the Continental Shelf between Nicaragua and Colombia beyond 200 nautical miles from the Nicaraguan Coast (Nicaragua v. Colombia)*, skarga z 25.02.2014 r.

limitację szelfu kontynentalnego powyżej 200 mil morskich⁷. Sprawy dotyczące delimitacji morskiej są również rozstrzygane przez trybunały arbitrażowe⁸.

Celem delimitacji morskiej jest ustanowienie jednolitej granicy morskiej (*single maritime boundary*) między przeciwległymi lub sąsiadującymi państwami w zakresie wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego. Tej granicy nie należy utożsamiać z granicą oddzielającą terytoria państw. Jak stwierdził Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, granica morska „określa granice stref morskich, w których na podstawie prawa międzynarodowego państwo nadbrzeżne ma pewne suwerenne prawa dla określonych celów”, podczas gdy druga z nich „określa terytorialne granice (*limits*) suwerenności państwa”⁹. Wynika z tego, że jednolita granica morska oddziela wykonywanie suwerennych praw państw nadbrzeżnych nabytych na podstawie prawa międzynarodowego. Granica terytorialna wyznacza granice suwerenności terytorialnej państw sąsiadujących, a każde z państw ma wyłączne kompetencje nad swoim terytorium, z wyłączeniem innych państw¹⁰. Co więcej, spory terytorialne opierają się na nałożeniu się zbiegających, konkurujących i zwalczających suwerenności państwowych, w związku z czym organ badający sprawę „musi ustalić, która ze stron przedstawiła bardziej przekonujące dowody tytułu [do terytorium]”¹¹. Delimitacja obszarów morskich przeciwnie – nie dotyczy ustalenia lepszego tytułu do spornego obszaru, lecz wyznaczenia granicy oddzielającej strefy morskie przeciwległych lub sąsiadujących państw w sytuacji, gdy ich roszczenia morskie nakładają się na siebie. W tych wypadkach możliwy jest też podział spornego obszaru morskiego między zainteresowane strony.

Praktyka orzecznicza MTS przyczyniła się do rozwoju prawa międzynarodowego w zakresie delimitacji obszarów morskich. Rozstrzygnięcia Trybunału miały wpływ na treść odpowiednich przepisów konwencji o prawie morza. W tym zakresie główną zasługą Trybunału jest opracowanie w latach 1969–2009 metodologii delimitacji obszarów morskich¹², która została następnie za-

⁷ *Dispute concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar)*, sprawa nr 16, wyrok z 14.03.2012 r. (dalej: *Bay of Bengal*).

⁸ Przykładowo: *Anglo-French Continental Shelf Case*, decyzja z 30.06.1977 r., UNRIAA, vol. XVIII (dalej: *Anglo-French Case*); *Barbados v. The Republic of Trinidad and Tobago*, orzeczenie z 11.04.2006 r., UNRIAA, vol. XXVII (dalej: *Barbados v. The Republic of Trinidad and Tobago*); *Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau*, decyzja z 14.02.1985 r., UNRIAA, vol. XIX, decyzja z 31.07.1989 r., UNRIAA, vol. XX; *Eritrea v. Yemen*, orzeczenie Trybunału Arbitrażowego dotyczące drugiego etapu postępowania między Erytreą i Jemenem (delimitacja morska) z 17.12.1999 r., UNRIAA, vol. XXII (dalej: *Eritrea v. Yemen*).

⁹ *Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, wyrok z 3.02.2009 r., I.C.J. Reports 2009, par. 217 (dalej: *Black Sea*).

¹⁰ *Island of Palmas Case (Netherlands v. USA)*, orzeczenie z 4.04.1928 r., UNRIAA, vol. 2, s. 838.

¹¹ *Minquiers and Ecrehos (France/United Kingdom)*, wyrok z 17.11.1953 r., I.C.J. Reports 1953, s. 52.

¹² Okres ten rozpoczyna sprawa *North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Netherlands, Federal Republic of Germany/Denmark)*, wyrok z 20.02.1969 r., I.C.J. Reports 1969 (dalej: *North Sea Continental Shelf*), a kończy sprawa *Black Sea* z 2009 r.

akceptowana przez MTPM¹³. Badanie działalności MTS prowadzi do wniosku, że jego orzecznictwo ma charakter nieomal prawotwórczy i pomimo to uprawniony ze względu na to, że treść art. 74 ust. 1 i 83 ust. 2 konwencji nakazuje osiągnięcie słusznego rezultatu delimitacji, a to z kolei prowadzi do poszukiwania zasad słusznosciowych, które musi ustalić Trybunał¹⁴.

Proces budowania metodologii delimitacji obszarów morskich można podzielić na trzy fazy¹⁵. Pierwszy etap dotyczy lat 1969–1982, w których MTS orzekał na podstawie konwencji genewskich z 1958 r. oraz międzynarodowego prawa zwyczajowego i ustanowił podstawowe założenia i reguły dotyczące delimitacji obszarów morskich¹⁶. Szczególne znaczenie ma w tym zakresie orzeczenie w sprawie szelfu kontynentalnego Morza Północnego. Druga faza to okres od 1982 do 1994 r., w którym weszła w życie konwencja o prawie morza. Trzecia – do 2009 r. i wydanie wyroku w sprawie Morza Czarnego, w którym MTS ugruntował i ostatecznie sformułował sposób delimitacji obszarów morskich, potwierdzając istnienie w jej ramach trzech etapów. Tak opracowana metodologia jest przejrzysta – pomimo że sama delimitacja obszarów morskich jest procesem złożonym i trudnym – i uwzględnia konieczność osiągnięcia słusznego rozwiązania.

Zgodnie z wyrokiem MTS z 2009 r. delimitacja obszarów morskich składa się z trzech etapów¹⁷. Pierwszy z nich polega na ustaleniu tymczasowej linii delimitacyjnej, z wykorzystaniem metod geometrycznie obiektywnych i właściwych dla geografii danego obszaru¹⁸. W przypadku przeciwległych państw będzie to zasadniczo ekwidystanta, a w przypadku wybrzeży sąsiadujących ze sobą – mediana. Są to podstawowe metody i tylko w sytuacji, w której istnieją ważne (*compelling*) powody uniemożliwiające ustalenie ekwidystanty lub mediany, MTS zastosuje inną metodę¹⁹. W drugim etapie Trybunał bierze pod uwagę okoliczności wymagające modyfikacji lub przeniesienia (*adjustment or shifting*) tymczasowej linii w celu osiągnięcia słusznego rozstrzygnięcia. Jeżeli Trybunał ustali, że istnieją szczególne okoliczności, wówczas zmodyfikuje lub

¹³ *Bay of Bengal, op.cit.*, par. 233 i nast.

¹⁴ Por. *Declaration of Judge Wolfrum, Dispute concerning Delimitation of the Maritime Boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal*, sprawa nr 16, wyrok z 14.03.2012 r., s. 3.

¹⁵ Por. D.R. Rothwell, T. Stephens, *The International Law of the Sea*, Oxford, Portland 2010, s. 393.

¹⁶ Konwencja o morzu terytorialnym i strefie przyległej z 29.04.1958 r., UNTS, vol. 516, s. 205; IV konwencja genewska w sprawie szelfu kontynentalnego z 29.04.1958 r. (Dz.U. z 1964 r., Nr 28, poz. 179).

¹⁷ *Black Sea, op.cit.*, par. 115–122. Zob. *Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta)*, wyrok z 3.06.1985 r., I.C.J. Reports 1985, par. 60 (dalej: *Libyan Arab Jamahiriya/Malta*); *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening)*, wyrok z 10.10.2002, I.C.J. Reports 2002, par. 288 (dalej: *Cameroon v. Nigeria*).

¹⁸ *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 191.

¹⁹ *Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras)*, wyrok z 8.10.2007 r., I.C.J. Reports 2007, par. 281 (dalej: *Nicaragua v. Honduras*).

przesunie ekwidystantę albo medianę w taki sposób, aby je uwzględnić²⁰. Trzeci etap dotyczy weryfikacji uzyskanej linii w celu sprawdzenia, czy prowadzi ona do niesłusznego rozstrzygnięcia z powodu wyraźnej dysproporcji między współczynnikiem długości odpowiednich wybrzeży morskich przeciwległych lub sąsiadujących państw a współczynnikiem odpowiednich obszarów morskich przydzielonych tym państwom w poprzednich dwóch etapach. Przykładowo, w sprawie między Rumunią i Ukrainą współczynnik długości wybrzeży morskich tych państw wyniósł 1:2,8, a współczynnik przyznanych obszarów morskich 1:2,1, co zdaniem MTS nie stanowiło wyraźnej dysproporcji²¹.

Proces trzyetapowy nie jest stosowany mechanicznie – w zależności od sprawy mogą istnieć ważne powody do przyjęcia innej metody²². Niemniej metoda trzyetapowa ma charakter podstawowy i wyjściowy dla każdej delimitacji i jest wykorzystywana przez MTS w kolejnych sprawach²³.

W niniejszym artykule przedstawiono drugi etap delimitacji obszarów morskich i wyjaśniono koncepcję szczególnych okoliczności w świetle orzecznictwa międzynarodowego w celu wskazania, jakie czynniki mogą być brane pod uwagę przy próbie osiągnięcia słusznego rozstrzygnięcia w przedmiotowym zakresie.

1. TERMINOLOGIA

Analiza zagadnienia delimitacji wskazuje na to, że w przypadku morza terytorialnego jest mowa o „specjalnych okolicznościach” (*special circumstances*), podczas gdy w przypadku wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego – o „szczególnych okolicznościach” (*relevant circumstances*). Do tej pierwszej koncepcji nawiązuje art. 6 IV konwencji genewskiej o szelfie kontynentalnym oraz art. 15 konwencji o prawie morza. Orzecznictwo MTS nie jest zresztą w tym zakresie jednolite i określa je również jako „czynniki, które należy wziąć pod uwagę”²⁴ lub też „kryteria dodatkowe” (*auxillary criteria*)²⁵. Należy przyjąć, że między obydwoma kategoriami okoliczności nie istnieją odrębności i stąd też nie ma potrzeby różnicowania okoliczności ze względu na to,

²⁰ *Libyan Arab Jamahiriya/Malta*, *op.cit.*, par. 63; *Black Sea*, *op.cit.*, par. 119–121; *Nicaragua v. Colombia*, *op.cit.*, par. 192.

²¹ *Black Sea*, *op.cit.*, par. 215.

²² *Nicaragua v. Honduras*, *op.cit.*, par. 272; *Nicaragua v. Colombia*, *op.cit.*, par. 194.

²³ *Nicaragua v. Colombia*, *op.cit.*, par. 190–193; *Peru v. Chile*, *op.cit.*, par. 180.

²⁴ *Libyan Arab Jamahiriya/Malta*, *op.cit.*, par. 79(B).

²⁵ *Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America)*, wyrok z 12.10.1984 r., I.C.J. Reports 1984, par. 196 (dalej: *Gulf of Maine*). W nauce polskiej dominuje stosowanie zwrotu: szczególne (specjalne) okoliczności. Zob. J. S y m o n i d e s, *Delimitacja obszarów morskich...* *op.cit.*, s. 62–68; *idem*, *Nowe prawo morza*, Warszawa 1986, s. 210–215, 235–240.

jaki obszar podlega delimitacji²⁶. MTS uznaje, że chociaż kategorie te są odmiennie, jeżeli chodzi o pochodzenie i nazwę, to istnieje nieunikniona tendencja do asymilacji specjalnych okoliczności z art. 6 konwencji o szelfie kontynentalnym i szczególnych okoliczności w prawie zwyczajowym, ponieważ obydwie kategorie zmierzają do osiągnięcia słusznego rozwiązania²⁷. Potwierdził to jeden z trybunałów arbitrażowych, zauważając, że obydwie kategorie odzwierciedlają raczej różnice w podejściu i terminologii niż w treści, a rolą szczególnych okoliczności z art. 6 konwencji genewskiej jest zapewnienie słusznego rozstrzygnięcia²⁸. Stąd należy przyjąć, że obydwa terminy można stosować zamiennie w odniesieniu do czynników uwzględnianych przy delimitacji obszarów morskich.

2. KONCEPCJA SZCZEGÓLNYCH OKOLICZNOŚCI W II ETAPIE DELIMITACJI

Drugi etap procesu delimitacji polega na zbadaniu, czy istnieją okoliczności uzasadniające modyfikację lub przeniesienie tymczasowej linii w celu osiągnięcia słusznego rozstrzygnięcia²⁹, co ma zapewnić, że geometria nie przeważa nad słusnością. Tak MTS przyjął w sprawie Morza Czarnego, uznając, że funkcją szczególnych okoliczności:

„jest zweryfikowanie tego, że tymczasowa linia ekwidystanty wyznaczona geometryczną metodą na podstawie ustalonych punktów podstawowych na wybrzeżach Stron nie jest, w świetle szczególnych okoliczności sprawy, postrzegana jako niesłuszna”³⁰.

Osiągnięcie tego celu zapewnia koncepcja szczególnych okoliczności, obejmująca fakty, które należy koniecznie wziąć pod uwagę w procesie delimitacji³¹. Z zasady należy rozważyć wszystkie okoliczności wskazywane przez strony. Niemniej trybunały międzynarodowe z natury rzeczy poszukują raczej

²⁶ M. D. Evans, *Maritime delimitation and expanding categories of relevant circumstances*, *International & Comparative Law Quarterly* 1991, vol. 40, s. 2.

²⁷ *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 160.

²⁸ *Anglo-French Case, op.cit.*, par. 70, 148.

²⁹ *Black Sea, op.cit.*, par. 120–121, 155.

³⁰ *Ibidem*, par. 155. Podobnie, w sprawie między Libią i Maltą, MTS stwierdził, że: *[q]uestions arise only in the assessment of the impact of distance considerations on the actual delimiting. In this assessment, account must be taken of the fact that, according to the "fundamental norm" of the law of delimitation, an equitable result must be achieved on the basis of the application of equitable principles to the relevant circumstances. It is therefore necessary to examine the equities of the distance criterion and of the results to which its application may lead (Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit., par. 62).*

³¹ *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 55.

obiektywnych okoliczności i unikają odwoływania się do subiektywnych czynników³².

Badając kwestię okoliczności mających znaczenie dla uzyskania słusznego rozstrzygnięcia, MTS poczynił w 1969 r. pewne uwagi ogólnej natury, które mimo upływu lat zachowały swoją wartość i aktualność. Jedna z nich brzmi następująco:

„Faktycznie nie ma żadnego ograniczenia prawnego co do względów (*considerations*), które państwa mogą wziąć pod uwagę dla upewnienia się, że stosują one słusnościowe procedury i częściej wyważenie wszystkich takich względów przyniesie ten skutek niż poleganie na jednym z nich z wyłączeniem pozostałych. Problematyka względnej wagi, którą należy przywiązywać do różnych czynników, zmienia się naturalnie w zależności od okoliczności sprawy”³³.

Ze stanowiska Trybunału wynika, że koncepcja szczególnych okoliczności jest kategorią otwartą – potwierdza to literatura przedmiotu³⁴. Obejmuje ona nieokreśloną z góry listę czynników badanych i rozważanych każdorazowo w konkretnej sprawie. Nie istnieją przy tym żadne wyłączenia i w związku z tym nie ma też żadnego czynnika, którego nie można by było rozważać i następnie uwzględnić jako szczególną okoliczność. Jedynym ograniczeniem jest tylko cel delimitacji, który zakłada osiągnięcie słusznego rozwiązania³⁵. Między okolicznościami nie ma też hierarchii, a zatem czynnik geograficzny nie może mieć z zasady większego znaczenia niż czynnik niegeograficzny. Wszystkie one mają jednak wartość względną, a nie absolutną. Muszą być przy tym stosowane w sposób zrównoważony, tak żeby jedno z nich nie przeważało nad innymi – aby nie zniekształciły rezultatu procesu delimitacji, doprowadzając tym samym do niesłusznego rozstrzygnięcia. Zastosowanie danej okoliczności będzie zależeć od konkretnej sprawy. Oznacza to między innymi, że okoliczność uznana za szczególną w jednej czy kilku sprawach może być bezużyteczna w innych. Tym samym uwzględnienie faktów istniejących w danej sprawie ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia słusznego rozwiązania sporu delimitacyjnego.

Okoliczności decydujące o osiągnięciu słusznego rozstrzygnięcia mają różny charakter. Ogólnie rzecz biorąc, mają one za zadanie doprowadzenie do sytuacji, w której linia ekwidystanty lub mediany nie powodowałaby nadmiernego skrócenia morskich wybrzeży państw wiodących spór³⁶. Stąd też prowadzą one

³² J. Symonides, *Delimitacja obszarów morskich...* op.cit., s. 68.

³³ *North Sea Continental Shelf*, op.cit., par. 93. Zob. także: *Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau*, decyzja z 14.03.1985 r., UNRIAA, vol. XIX, par. 89.

³⁴ M.D. Evans, op.cit., s. 3, 17–26; J. Symonides, *Delimitacja obszarów morskich...* op.cit., s. 68.

³⁵ Stąd też trafnie wypowiedział się Francji w sporze ze Zjednoczonym Królestwem, wskazując na to, że istnieje wiele metod przy jedności celu. Zatem celowi są podporządkowane metody, w tym wybór okoliczności, które należy wziąć pod uwagę w procesie delimitacji (*Anglo-French Case*, op.cit., par. 83).

³⁶ *Peru v. Chile*, op.cit., par. 191.

do osiągnięcia słusznego rozwiązania. Mając na uwadze argumentację państw oraz orzecznictwo międzynarodowe, należy wyróżnić dwie podstawowe grupy szczególnych okoliczności. Są to: 1) czynniki geograficzne, 2) czynniki niegeograficzne³⁷. Te pierwsze są określane jako „ogólna konfiguracja wybrzeży stron, jak również obecność jakichkolwiek szczególnych czy niezwykłych formacji (*features*)”³⁸ bądź też jako „ogólna konfiguracja regionu jako całości”³⁹. Ta grupa może obejmować takie czynniki, jak: geograficzna konfiguracja wybrzeża⁴⁰, wyspy⁴¹, wzniesienia wynurzające się z wody tylko podczas odpływu (*low-tide elevations*)⁴², znaczna formacja morska⁴³, istnienie segmentów wybrzeża, które nie są istotne⁴⁴, równiny błotne (*mud flats*), rafy piaskowe (*sand cays*)⁴⁵, nieregularności wybrzeża⁴⁶, wklęsłość zatoki⁴⁷, geologia i geomorfologia⁴⁸, wyraźna dysproporcja między długościami wybrzeży państw⁴⁹, jakikolwiek efekt odcięcia (*cutting-off effect*)⁵⁰. Kategoria wielkości masy tere-

³⁷ Trybunał arbitrażowy w *Anglo-French Case* (par. 97) odwołał się do: *the geographic and other relevant circumstances of each particular case*. Pewnym odosobnionym przypadkiem jest orzeczenie Izby MTS, w którym przyjęto wąską definicję odpowiednich okoliczności i ograniczono je zasadniczo do czynników geograficznych: *for the purposes of such a delimitation operation as is here required, international law, as will be shown below, does no more than lay down in general that equitable criteria are to be applied, criteria which are not spelled out but which are essentially to be determined in relation to what may be properly called the geographical features of the area* (*Gulf of Maine, op.cit.*, par. 59).

³⁸ *North Sea Continental Shelf, op.cit.*, par. 101(D)(1).

³⁹ *Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau*, decyzja z 14.02.1985 r., UNRIAA, vol. XIX, par. 108–109.

⁴⁰ Zob. *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 212–216.

⁴¹ *Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya)*, wyrok z 24.02.1982 r., I.C.J. Reports 1982, par. 76 (podnoszony przez Tunezję i zaakceptowany w części; dalej: *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya*); *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 60 (podnoszony przez Danię i zaakceptowany w pewnym zakresie na podstawie innych okoliczności); *Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau*, decyzja z 14.02.1985 r., UNRIAA, vol. XIX, par. 95 (zaakceptowany w części); *Qatar v. Bahrain, op.cit.*, par. 218–219 (zaakceptowany); *Black Sea, op.cit.*, par. 179–188 (podnoszony przez Rumunię i odrzucony); *Cameroon v. Nigeria, op.cit.*, par. 298–299 (podnoszony przez Kamerun i odrzucony).

⁴² *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 79 (zaakceptowany razem z wyspami).

⁴³ *Qatar v. Bahrain, op.cit.*, par. 245–248 (zaakceptowany).

⁴⁴ *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 77 (podnoszony przez Libię i odrzucony).

⁴⁵ Zob. M. D. Evans, *op.cit.*, s. 5.

⁴⁶ *North Sea Continental Shelf, op.cit.*, par. 89 (zaakceptowany).

⁴⁷ *Cameroon v. Nigeria, op.cit.*, par. 296–298 (podnoszony przez Kamerun, zaakceptowany jako taki, lecz odrzucony w sprawie).

⁴⁸ *Anglo-French Case, op.cit.*, par. 104–109 (podnoszony przez Zjednoczone Królestwo i odrzucony); *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 76–77, 80–81 (podnoszony przez strony, zaakceptowany jako taki, lecz odrzucony w sprawie).

⁴⁹ *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 68 (zaakceptowany); *Black Sea, op.cit.*, par. 158–168 (podnoszony przez Ukrainę i odrzucony). W sprawie *Cameroon v. Nigeria (op.cit.*, par. 301) MTS zauważył, że: *a substantial difference in the lengths of the parties' respective coastlines may be a factor to be taken into consideration in order to adjust or shift the provisional delimitation line*.

⁵⁰ Jest akceptowany jako taki przez sądy i trybunały międzynarodowe. *North Sea Continental Shelf, op.cit.*, par. 44, 101 (C) (1); *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 59; *Barbados v. The Republic of Trinidad and Tobago, op.cit.*, par. 320, 339–381; *Black Sea, op.cit.*, par. 199–201; *Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia)*, *supra note 97*, par. 215.

nu za wybrzeżem nie jest szczególną okolicznością⁵¹, podobnie jak zamknięty charakter basenu morskiego⁵².

Okoliczności niegeograficzne mogą obejmować z kolei następujące czynniki: interesy obronne, militarne i bezpieczeństwa⁵³, interesy gospodarcze⁵⁴, eksploracja naukowa⁵⁵, czynniki nawigacyjne⁵⁶, rybactwo⁵⁷, czynniki historyczne⁵⁸, ludność oraz czynniki społeczno-gospodarcze i kulturalne⁵⁹, czynniki środowiskowe⁶⁰, istnienie aktualnych lub przyszłych procesów delimitacyjnych z państwami trzecimi w regionie⁶¹, istnienie aktów legislacyjnych państw nadbrzeżnych dotyczących rybactwa, stref morskich i koncesji naftowych⁶², platformy wiertnicze⁶³, istnienie złóż naturalnych, włączając w to złoża ropy naftowej⁶⁴.

⁵¹ *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 49. Zob. także: *Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau*, decyzja z 14.02.1985 r., UNRIAA, vol. XIX, par. 119–120.

⁵² *Black Sea, op.cit.*, par. 174–178.

⁵³ *Anglo-French Case, op.cit.*, par. 161–162, 188 (według Trybunału okoliczność ta: *may support or strengthen [...] any conclusions.*); *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 50–51 (podnoszona przez Maltę potencjalna okoliczność); *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 81 (podnoszona przez Norwegię); *Eritrea v. Yemen, op.cit.*, par. 21 (podnoszona przez Jemen); *Black Sea, op.cit.*, par. 202–204 (zdaniem MTS okoliczność: *may play a role in determining the final delimitation line.*); *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 221–222 (podnoszona przez strony okoliczność: *might be a relevant consideration.*).

⁵⁴ *Anglo-French Case, op.cit.*, par. 162 (podnoszona przez Francję); *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 76 i 107 (podnoszona przez Tunezję i odrzucona); *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 50 (podnoszona przez Maltę i odrzucona).

⁵⁵ Odrzucona w *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 217.

⁵⁶ *Anglo-French Case, op.cit.*, par. 162–163 i 188 (podnoszona przez Francję; zdaniem Trybunału: *may support or strengthen [...] any conclusions.*); *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 217; *Black Sea, op.cit.*, par. 189–198.

⁵⁷ *Gulf of Maine, op.cit.*, par. 233–234 (podnoszona przez strony); *Eritrea v. Yemen, op.cit.*, par. 20, 52–71 (podnoszona przez strony); *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 73–76 (podnoszona przez strony, zaakceptowana); *Black Sea, op.cit.*, par. 198 (podnoszona przez Ukrainę); *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 217 (podnoszona przez Kolumbię).

⁵⁸ *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 76, 81, 105 (podnoszona przez Tunezję); *Gulf of Maine, op.cit.*, par. 233–235 (podnoszona przez strony).

⁵⁹ *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 79–80 (podnoszona przez Danię i odrzucona).

⁶⁰ *Gulf of Maine, op.cit.*, par. 54 (podnoszona przez USA i odrzucona).

⁶¹ *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 77 i 133 B (5) (podnoszony przez Libię i zaakceptowany); *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 224–228 (podnoszona przez Kolumbię i odrzucona).

⁶² *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 77 (podnoszona przez Libię).

⁶³ *Cameroon v. Nigeria, op.cit.*, par. 302–304 (podnoszony przez Nigerię i odrzucony).

⁶⁴ Początkowo MTS uznawał złoża naturalne za odpowiednią okoliczność: *North Sea Continental Shelf, op.cit.*, par. 17, 96 i 101 (D) (2); *Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 77 i 133 B (4); *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 50; *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 72. W późniejszym okresie zmienił stanowisko: *Black Sea, op.cit.*, par. 198; *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 223. Zdaniem J. Crawforda (*Brownlie's Principles of Public International Law*, Oxford 2012, s. 290): *existing or reasonably-suspected incidence of resources, resource-related criteria have been treated much more cautiously by international courts and tribunals, which have not generally applied this factor as a relevant circumstance – at least explicitly.*

lub ławice pereł⁶⁵, istnienie lodowców w regionie⁶⁶, postępowanie stron w obszarze delimitacyjnym⁶⁷, status polityczny niezależnego państwa⁶⁸.

3. SZCZEGÓLNE OKOLICZNOŚCI – NAJNOWSZE ORZECZNICTWO MTS I MTPM

Wszystkie te czynniki muszą być badane wspólnie w celu osiągnięcia słusznego rozwiązania. Każdy z nich był podnoszony przez strony w postępowaniu, lecz tylko niektóre z nich zostały zaakceptowane przez sądy i trybunały międzynarodowe. Niektóre z nich zostały też „skonsumowane” przez inne okoliczności albo też całkowicie pominięte milczeniem przez organ orzekający. Dla lepszego ich zrozumienia i zastosowania należy odwołać się do przykładów z praktyki i wskazać, które z powyższych okoliczności są ostatnio rozważane przez orzecznictwo i które z nich uznano w danej sprawie za okoliczności uzasadniające modyfikację lub przeniesienie linii tymczasowej. W tym celu można przytoczyć najnowsze sprawy dotyczące Morza Czarnego i Morza Karaibskiego (*Nikaragua v. Kolumbia*) rozstrzygane przez MTS oraz sprawę dotyczącą Zatok Bengalskiej, w której wyrokował MTPM⁶⁹.

3.1. CZYNNIKI GEOGRAFICZNE

3.1.1. DYSPROPORCJA MIĘDZY DŁUGOŚCIAMI WYBRZEŻY PAŃSTW

Pierwszą okolicznością wymagającą szerszego omówienia jest wyraźna dysproporcja między długościami wybrzeży państw. Argument ten był podnoszony przez Ukrainę w sprawie Morza Czarnego oraz Nikaraguę w sprawie Morza Karaibskiego. Ukraina wskazywała na fakt, że jej wybrzeże jest ponad cztery

⁶⁵ *Qatar v. Bahrain, op.cit.*, par. 235–236 (podnoszony przez Bahrajn i odrzucony).

⁶⁶ *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 77–78 (podnoszony przez strony i odrzucony).

⁶⁷ *Ibidem*, par. 82–86; *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 217–220 (podnoszony przez strony i odrzucony).

⁶⁸ *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 72.

⁶⁹ W najnowszej sprawie rozstrzyganej przez MTS nie badano ani nie uwzględniono żadnych odpowiednich okoliczności, ponieważ zdaniem Peru takie czynniki nie występowały w sprawie, a Chile w ogóle nie odniosło się do tych kwestii, stojąc na stanowisku, że granica morska została już zdelimitowana w drodze porozumienia między stronami (*Peru v. Chile, op.cit.*, par. 181–182).

razy dłuższe niż Rumunii (1058 km w stosunku do 258 km Rumunii)⁷⁰. Odnośząc się do tego argumentu, MTS przytoczył dwie zasady rządzące delimitacją obszarów morskich. Pierwsza z nich stanowi, że długość wybrzeża nie odgrywa roli w zidentyfikowaniu tymczasowej ekwidystanty, a w związku z tym proporcjonalność jako taka nie ma wpływu na początkowe ustalenie tymczasowej linii. Zgodnie z drugą zasadą delimitacja jest procesem, który jest odmienny od przydziału złóż lub obszarów⁷¹. Mając to na uwadze, Trybunał stwierdził, że w sytuacji, w której dysproporcja długości wybrzeży jest szczególnie wyraźna (*particularly marked*), Trybunał może ją potraktować jako szczególną okoliczność, która wymagałaby modyfikacji lub przeniesienia ekwidystanty⁷². Taka konstrukcja wypowiedzi MTS nie wskazuje na konieczność uwzględnienia tej okoliczności, lecz jedynie na możliwość jej zastosowania w zależności od konkretnego wypadku. Co więcej, dysproporcja musi być wyraźna, by stanowić szczególną okoliczność. W tej sprawie MTS uznał, że nie istnieje szczególnie wyraźna dysproporcja między długościami wybrzeży Rumunii i Ukrainy, która wymagałaby modyfikacji lub przeniesienia linii tymczasowej⁷³.

Inaczej było za to w przypadku Morza Karaibskiego. Nikaragua stała na stanowisku, że jej wybrzeża są znacząco dłuższe niż wybrzeża przeciwległych wysp kolumbijskich, a w związku z tym czynnik ten musi być wzięty pod uwagę w celu osiągnięcia słusznego rozstrzygnięcia⁷⁴. Po przytoczeniu swego dotychczasowego orzecznictwa Trybunał stwierdził, że tylko znacząca (*substantial*) dysproporcja między długościami wybrzeży wymaga modyfikacji lub przeniesienia linii tymczasowej. W tej sprawie dysproporcja między wybrzeżem Kolumbii i wybrzeżem Nikaragui wynosiła 1:8,2. Podobnie było również w sprawie duńsko-norweskiej (1:9)⁷⁵ oraz w sprawie libijsko-maltańskiej (1:8)⁷⁶. Mając na uwadze te sprawy MTS uznał, że jest to niewątpliwie znacząca dysproporcja, która wymaga modyfikacji lub przeniesienia linii tymczasowej⁷⁷. Z komentowanych orzeczeń wynika, że dysproporcja długości wybrzeży w stosunku 1:4 nie stanowi szczególnej okoliczności, podczas gdy stosunek długości wybrzeży 1:8 już tak. Granica między znaczącą dysproporcją, wymagającą uwzględnienia w procesie delimitacyjnym, a „nieznaczącą,” pomijaną w tym procesie, leży zatem między tymi dwoma proporcjami. MTS w dotychczasowej pracy nie musiał wyraźnie ustalić granicy między znaczącą i nieznaczącą dysproporcją, lecz mimo to można przypuszczać, że będzie ona mieścić się w tym przedziale i będzie zależeć od okoliczności faktycznych

⁷⁰ *Rejoinder of Ukraine, Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine)*, I.C.J. Pleadings, Oral Arguments, Documents 2009, 7.07.2007 r., par. 6.37, 6.51.

⁷¹ *Black Sea, op.cit.*, par. 163; Zob. *North Sea Continental Shelf, op.cit.*, par. 18.

⁷² *Black Sea, op.cit.*, par. 164.

⁷³ *Ibidem*, par. 168.

⁷⁴ *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 208.

⁷⁵ *Denmark v. Norway, op.cit.*, par. 61.

⁷⁶ *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 74–75.

⁷⁷ *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 211.

sprawy, w tym innych szczególnych okoliczności uwzględnianych lub nie przez Trybunał.

3.1.2. OGÓLNY KONTEKST GEOGRAFICZNY REGIONU

Drugą okolicznością badaną zarówno przez MTS, jak i MTPM jest ogólny kontekst geograficzny regionu, w tym efekt odcięcia (*cutting-off effect*), który jest związany z zasadą niewkraczania w naturalne przedłużenie terytorium lądowego innego państwa. Zasada ta jest szeroko komentowana, a pierwszy raz wypowiedział się na jej temat MTS w 1969 r. w następujący sposób:

„Zasada niewkraczania przez jedną stronę w naturalne przedłużenie innej [...] jest niczym innym jak negatywnym wyrażeniem pozytywnej normy, że państwo nadbrzeżne korzysta z suwerennych praw na szelfie kontynentalnym rozpoczynającym się na jej wybrzeżu w pełnym zakresie przewidzianym przez prawo międzynarodowe”⁷⁸.

Zgodnie z omawianą zasadą obszary morskie stanowią naturalne przedłużenie terytorium lądowego i nie powinny naruszać naturalnego przedłużenia terytorium lądowego sąsiadujących państw. W związku z tym nie można doprowadzić do sytuacji, w której naturalne przedłużenie terytorium lądowego jednego z państw będzie „odcinać” uprawnienia do wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego innego państwa od jego terytorium lądowego. Argument ten podnosiły Rumunia i Bułgaria w sprawie Morza Czarnego⁷⁹. Odmienne zdania był jednak MTS. W ocenie Trybunału linia przez niego proponowana nie odbierała uprawnień do obszarów morskich każdego z państw, a w związku z tym wybrzeża Rumunii i Ukrainy mogły korzystać z uprawnień morskich w rozsądny i zrównoważony sposób (*reasonable and mutually balanced way*)⁸⁰. Trybunał wprowadził więc standard rozsądnego i zrównoważonego podziału obszarów morskich w sytuacji, w której będą na siebie nachodzić naturalne przedłużenia terytorium lądowego sąsiadujących państw. Należy przyjąć, że jest to jedna z zasad słusznościowych, o których stanowią omówione we wstępie normy prawa międzynarodowego dotyczące delimitacji obszarów morskich. W sprawie Zatoki Bengalskiej na ten argument powoływał się Bangladesz, dodatkowo podkreślając przy tym szeroką i głęboką wklęsłość Zatoki Bengalskiej. Wklęsłość zatok jest powszechną cechą wybrzeży mor-

⁷⁸ *Libyan Arab Jamahiriya/Malta*, *op.cit.*, par. 46. Zob. *North Sea Continental Shelf*, *op.cit.*, par. 44, 101 (C) (1); *Denmark v. Norway*, *op.cit.*, par. 59; *Barbados v. The Republic of Trinidad and Tobago*, *op.cit.*, par. 320, 339–381.

⁷⁹ *Black Sea*, *op.cit.*, par. 199–200.

⁸⁰ *Ibidem*, par. 201. W ramach ogólnego kontekstu geograficznego należy nadmienić, że Rumunia powoływała się na zamknięty charakter Morza Czarnego. MTS nie uznał tego czynnika jako odpowiedniej okoliczności. *Ibidem*, par. 169–178. Zob. *Bay of Bengal*, *op.cit.*, par. 325–326.

skich. Na tę okoliczność zwrócił trafnie uwagę MTS w sprawie szelfu kontynentalnego Morza Północnego, wypowiadając się w następujący sposób:

„W tym przypadku jest nie do zaakceptowania, by państwo mogło korzystać z praw na szelfie kontynentalnym znacząco różnych od swoich sąsiadów tylko z tego powodu, że w jednej sprawie linia brzegowa jest bardzo wypukła [*roughly convex*] w formie, a w innym przypadku znacząco wklęsła, mimo że te linie brzegowe są porównywalne w długości. W związku z tym nie ma problemu całkowitej zmiany [*refashion*] geografii niezależnie od faktów, lecz mając na uwadze geograficzną sytuację *quasi-równości* między wieloma państwami, zmniejszenia skutków przypadkowej cechy szczególnej, z której może wynikać nieuzasadniona różnica traktowania”⁸¹.

Zastosowanie ekwidystanty w tego typu sytuacjach faktycznych oznacza wyznaczenie linii do wewnątrz w kierunku wklęsłości linii wybrzeża. Doprowadzi to do tego, że w przypadku dwóch ekwidystant zbiegną się one niedaleko wybrzeża, tworząc trójkąt i w ten sposób „odcinając” państwo nadbrzeżne od dalszych obszarów wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego, znajdujących się poza tym trójkątem. Prowadzi to niewątpliwie do niesłusznego rozwiązania⁸². Możliwość potraktowania wklęsłości linii wybrzeża jako szczególnej okoliczności potwierdził MTS w sprawie kameruńsko-nigeryjskiej⁸³. W ocenie MTPM Zatoka Bengalska jest wyraźnie wklęsła, a w związku z tym należy uznać to za szczególną okoliczność. Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza wskazał jednak, że modyfikacja linii tymczasowej jest konieczna jedynie w celu osiągnięcia słusznego rozwiązania⁸⁴. W związku z tym tylko tak duży efekt odcięcia, który powoduje niesłusznosc linii tymczasowej, stanowi szczególną okoliczność w delimitacji morskiej.

Efekt odcięcia nie dotyczy wyłącznie wklęsłości wybrzeża, lecz także innych sytuacji, zwłaszcza takich, w których naturalne przedłużenie terytorium jest blokowane przez przeciwległe niewielkie wyspy należące do innego państwa. Taka okoliczność została wzięta pod uwagę przez MTS w sprawie Morza Karaibskiego. Zarówno Kolumbia, jak i Nikaragua powoływały się na ten argument, żądając odpowiedniej modyfikacji tymczasowej linii delimitacyjnej⁸⁵. Mając na względzie stan faktyczny, w tym położenie wysp kolumbijskich na Morzu Karaibskim, MTS przyznał, że linia tymczasowa odcina Nikaraguę od około trzech czwartych obszaru, który stanowi przedłużenie jej terytorium lądowego, z powodu kilku małych wysp położonych wiele mil od siebie. W związku z tym Trybunał przyjął, że efekt odcięcia stanowi szczególną okoliczność, wymagającą

⁸¹ *North Sea Continental Shelf, op.cit.*, par. 91. Por. J. S y m o n i d e s, *Nowe prawo morza, op.cit.*, s. 240–241.

⁸² *Ibidem*, par. 8, 89.

⁸³ *Cameroon v. Nigeria, op.cit.*, par. 297.

⁸⁴ *Bay of Bengal, op.cit.*, par. 292.

⁸⁵ *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 212–213. Zob. *ibidem*, mapa nr 11, s. 714.

modyfikacji lub przeniesienia tymczasowej linii mediany w celu osiągnięcia słusznego rozwiązania. Jednocześnie zgodził się z Kolumbią, stwierdzając, że taka zmiana linii nie może z kolei pozbawić tego państwa uprawnień morskich – związanych z wyspami – w kierunku wschodnim, prowadzącym do granic wybrzeży kontynentalnych Kolumbii. Przyjęcie odmiennego rozwiązania prowadziłoby do uniknięcia jednego odcięcia, ale wymusiłoby następne. W związku z tym MTS trafnie przyjął, że słuszne rozwiązanie wymaga, by każde z państw korzystało z rozsądnego uprawnienia w obszarach, które stanowią przedłużenie jego wybrzeży. Zatem również i w tym wypadku MTS zastosował standard rozsądnego i wzajemnie zrównoważonego podziału obszarów morskich⁸⁶. W tej sprawie oznaczało to zmianę linii tymczasowej w taki sposób, by uniknąć całkowitego odcięcia jednej ze stron od obszarów, które są przedłużeniem jej wybrzeży⁸⁷.

3.1.3. OBECNOŚĆ WYSP NA DELIMITOWANYM OBSZARZE

Kolejną okolicznością, o której często dyskutuje się przed sądami i trybunałami międzynarodowymi, jest obecność wysp na delimitowanym obszarze i ich rola w procesie delimitacyjnym. W sporze dotyczącym Morza Czarnego osiłą sporu była ukraińska Wyspa Węży o powierzchni 0,17 km². Ukraina utrzymywała, że wyspa ma własne morze terytorialne, wyłączną strefę ekonomiczną oraz szelf kontynentalny. Sprzeciwiła się temu Rumunia, której zdaniem wyspa ta stanowi skałę w rozumieniu art. 121 ust. 3 UNCLOS. MTS doszedł do wniosku, że wyspa nie może mieć żadnego wpływu na delimitację wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego⁸⁸. W jego ocenie znaczenie mają cechy geograficzne wyspy, a przede wszystkim jej wielkość i położenie. Małe wyspy nie są brane pod uwagę jako formacje dające pełne uprawnienia do obszarów morskich, jeżeli takie podejście będzie miało dysproporcjonalny efekt na linię delimitacyjną⁸⁹. W związku z tym należy przyjąć, że małe wyspy co do zasady nie mogą być traktowane jako szczególna okoliczność w drugiej fazie procesu delimitacyjnego.

Kwestią wysp zajmował się również MTPM w sprawie Zatoki Bengalskiej, rozważając wpływ Wyspy Świętego Marcina na proces delimitacyjny między Bangladeszem i Mjanmą. Formacja ta wchodzi w skład terytorium Bangladeszu, ma powierzchnię 8 km² i zamieszkuje ją ok. 7 tys. osób. Jest ona położo-

⁸⁶ *Ibidem*, par. 215.

⁸⁷ *Ibidem*, par. 214–216.

⁸⁸ Niemniej nawet najmniejsza wyspa generuje morze terytorialne. Zob. *Qatar v. Bahrain*, *op.cit.*, par. 205; *Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea*, *supra note* 23, par. 302; *Nicaragua v. Colombia*, *op.cit.*, par. 36. Zob. również: *Dubai-Sharjah Border Arbitration*, *supra note* 62, s. 674, gdzie Trybunał arbitrażowy stwierdził, że: *every island, no matter how small, has its belt of territorial sea*.

⁸⁹ *Black Sea*, *op.cit.*, par. 185.

na naprzeciwko wybrzeży Maynmaru. Trybunał na wstępie zauważył, że nie ma ogólnej zasady dotyczącej skutku, jaki należy przypisać wyspom w procesie delimitacji. Każda ze spraw jest wyjątkowa i wymaga szczególnego traktowania, a ostatecznym celem jest osiągnięcie słusznego rozstrzygnięcia⁹⁰. W badanej sprawie Trybunał uznał, że Wyspa Świętego Marcina jest ważną formacją, która mogłaby być rozważana jako szczególna okoliczność⁹¹. Niemniej, ze względu na jej położenie, nadanie jej skutków w ramach procesu delimitacyjnego spowodowałoby utworzenie linii blokującej morskie przedłużenie wybrzeży Myanmaru w sposób, który powodowałby nieuzasadnione zniekształcenie linii delimitacyjnej. W związku z tym Trybunał uznał, że wyspa nie może stanowić szczególnej okoliczności na potrzeby delimitacji wyłącznej strefy ekonomicznej i szelfu kontynentalnego, przez co nie przypisał jej żadnych skutków w drugiej fazie procesu delimitacyjnego⁹².

Wydaje się, że MTS i MTPM starają się ograniczać dysproporcjonalny skutek, jaki mogą wywoływać małe wyspy w procesie delimitacyjnym. Taki wniosek można wysnuć z dotychczasowych spraw delimitacyjnych⁹³. Należy podkreślić, że każda wyspa daje uprawnienia do obszarów morskich, jednak istotne znaczenie ma jej wielkość oraz położenie. Stąd formułowanie wszelkich ogólnych uwag należy czynić z dużą ostrożnością. Mając to na względzie, można wskazać, że co do zasady małe wyspy nie będą dawać (pełnych) uprawnień, podobnie jak wyspy położone naprzeciw wybrzeża innych państw.

3.1.4. BENGALSKI SYSTEM DEPOZYCYJNY

Ostatnim czynnikiem geograficznym, na który się powoływano w toku omawianych spraw delimitacyjnych, był bengalski system depozycyjny. Tę okoliczność podnosił Bangladesz. Bengalski system depozycyjny oznaczał więzi fizyczne, geologiczne i geomorfologiczne między lądem i dnem zatoki. Zdaniem tego państwa system stanowił zintegrowaną jedność, łącząc terytorium lądowe Bangladeszu z dnem Zatoki Bengalskiej⁹⁴. W związku z tym dno morskie stanowiło naturalne przedłużenie terytorium lądowego⁹⁵. Trybunał nie uwzględnił

⁹⁰ *Bay of Bengal, op.cit.*, par. 317.

⁹¹ *Ibidem*, par. 318.

⁹² *Ibidem*, par. 318–319.

⁹³ Zob. m.in. wyspy na Kanale La Manche (*Anglo-French Case, op.cit.*, par. 196); Wyspy Djerba i Kerkennah (*Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya, op.cit.*, par. 79, 120, 128); Wyspa Fidla (*Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 64); Wyspa Abu Musa (*Dubai/Sharjah Border Arbitration, supra note 62*, s. 676–677); Wyspy Yemeni (*Eritrea v. Yemen, op.cit.*, par. 117, 119–147); Wyspa Qit at Jaradah (*Qatar v. Bahrain, op.cit.*, par. 219); Wyspa Sable (*Limits of the Offshore Areas between Newfoundland and Labrador and Nova Scotia, Second Phase, Award of 26.03.2002*, 128 I.L.R., par. 4.35 (zob. również par. 4.32–4.36, 5.13–5.15); Wyspa Węży (*Black Sea, op.cit.*, par. 123); ławice na Morzu Karaibskim (*Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea, supra note 23*, par. 299, 320, mapa nr 5, s. 100).

⁹⁴ *Memorial of Bangladesh, supra note 45*, par. 2.32.

⁹⁵ *Ibidem*, par. 6.46; *Bay of Bengal, op.cit.*, par. 320.

tego faktu, uznając, że lokacja i kierunek jednolitej granicy morskiej jest ustalany na podstawie geografii wybrzeża, a nie geologicznych i geomorfologicznych aspektów dna delimitowanego obszaru⁹⁶. Stanowisko Trybunału Prawa Morza potwierdza wcześniejsze orzecznictwo MTS, nieuznające za szczególną okoliczność czynników geologicznych i geomorfologicznych⁹⁷. Co więcej, MTS w orzeczeniu w sprawie Morza Karaibskiego powtórzył, że rozważania geologiczne i geomorfologiczne nie znajdują zastosowania do delimitacji uprawnień państw do obszarów morskich⁹⁸.

3.2. CZYNNIKI NIEGEOGRAFICZNE

3.2.1. POSTĘPOWANIE STRON SPORU

W ramach czynników niegeograficznych rozważa się często postępowanie stron sporu. Dotyczy to w szczególności wydobywania zasobów naturalnych, rybactwa czy patroli morskich. W sprawie Morza Czarnego Ukraina stała na stanowisku, że prowadzenie i udzielanie koncesji na wydobycie zasobów ze spornego obszaru jest szczególną okolicznością, tym bardziej że Rumunia do 2001 r. nie złożyła żadnego protestu. Ukraina również patrolowała sporny obszar i proponowana przez nią linia graniczna odpowiadała administrowanym przez państwa strefom rybołówczym⁹⁹. Trybunał nie przychylił się do argumentacji ukraińskiej, potwierdzając tym samym swoje ostrożne podejście do tego czynnika¹⁰⁰. Przyjął również w odniesieniu do rybołówstwa, że tylko katastroficzne reperkusje dla życia i gospodarczego dobrobytu ludności mogłyby stanowić podstawę do modyfikacji tymczasowej linii¹⁰¹. Swoje stanowisko Trybunał potwierdził w 2012 r., gdy w sprawie Morza Karaibskiego Kolumbia twierdziła, że regulowała przez wiele dekad rybołówstwo, przeprowadzała badania naukowe i dokonywała patroli morskich na spornym obszarze¹⁰². Trybunał nie zgodził się z tym i zauważył, że postępowanie Kolumbii nie stanowi szczególnej okoliczności. Czyniąc uwagi natury ogólnej, MTS stwierdził jednak, że nie można z zasady wykluczyć postępowania stron jako szczególnej okoliczności. Tym niemniej w normalnych (zwykłych) sytuacjach nie jest to okoliczność uwzględniania przez trybunały. Postępowanie stron w tej sprawie

⁹⁶ *Bay of Bengal, op.cit.*, par. 322.

⁹⁷ Zob. *Libyan Arab Jamahiriya/Malta, op.cit.*, par. 39–40.

⁹⁸ *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 214.

⁹⁹ *Black Sea, op.cit.*, par. 189–191.

¹⁰⁰ *Ibidem*, par. 198. Zob. *Barbados v. The Republic of Trinidad and Tobago, op.cit.*, par. 241.

¹⁰¹ *Black Sea, op.cit.*, par. 198. The ICJ quoted *Gulf of Maine, supra note 6*, par. 237.

¹⁰² *Nicaragua v. Colombia, op.cit.*, par. 217.

nie jest natomiast na tyle wyjątkowe, by stanowiło szczególną okoliczność¹⁰³. Tę zasadę można również odnieść do słusznego dostępu do zasobów naturalnych – okoliczności sprawy również nie wskazywały na nadzwyczajność sytuacji¹⁰⁴. Tym samym MTS potwierdził, że tylko w nielicznych przypadkach, w których fakty wskazywałyby na brak możliwości zachowania linii tymczasowej w kontekście słusznego rozwiązania, postępowanie stron będzie mogło być potraktowane jako szczególna okoliczność.

3.2.2. WZGLĘDY BEZPIECZEŃSTWA

Innym czynnikiem stosunkowo często podnoszonym przez państwa są względy bezpieczeństwa. Na ten argument powoływała się Rumunia, zarzucając Ukrainie, że proponowana przez nią linia graniczna biegnie zbyt blisko wybrzeży Rumunii i w związku z tym narusza rumuńskie interesy bezpieczeństwa. Z kolei Ukraina powoływała się również na te interesy w celu wykazania zasadności proponowanej linii¹⁰⁵. MTS uznał, że wyznaczona przez niego linia delimitacyjna nie narusza interesów bezpieczeństwa żadnego z państw. Stwierdził jednak, że co do zasady legitymizowane względy bezpieczeństwa mogą odegrać rolę w ustaleniu ostatecznej linii delimitacyjnej¹⁰⁶. Podobnie w sprawie Morza Karaibskiego strony powoływały się na swoje interesy bezpieczeństwa. Kolumbia uważała, że sprawowała jurysdykcję w odniesieniu do handlu narkotykami i powiązanych z tym przestępstw, podczas gdy Nikaragua utrzymywała, że większość tej przestępczości pochodzi z Kolumbii¹⁰⁷. MTS uznał, że argumentacja Kolumbii dotyczy postępowania stron, a kontrola nad wyłączną strefą ekonomiczną oraz szelfem kontynentalnym nie jest wiązana zazwyczaj ze względami bezpieczeństwa. Niemniej potwierdził, że względy te mogą stanowić szczególną okoliczność, jeśli delimitacja morska ma miejsce zwłaszcza blisko wybrzeży państwa, i będzie miał je na uwadze przy modyfikacji linii tymczasowej¹⁰⁸. Z tego wynika, że legitymizowane względy bezpieczeństwa mogą stanowić szczególną okoliczność, jeżeli delimitacja odbywa się blisko wybrzeży morskich.

---

¹⁰³ *Ibidem*, par. 220. Trybunał powołał się na: *Denmark v. Norway*, *op.cit.*, par. 86; *Cameroon v. Nigeria*, *op.cit.*, par. 304; *Black Sea*, *op.cit.*, par. 198; *Barbados v. The Republic of Trinidad and Tobago*, *op.cit.*, par. 269; *Guyana v. Suriname*, STA, orzeczenie z 17.09.2007 r., par. 378–391.

¹⁰⁴ *Ibidem*, par. 223.

¹⁰⁵ *Black Sea*, *op.cit.*, par. 202–203.

¹⁰⁶ *Ibidem*, par. 204. Zob. *Libyan Arab Jamahiriya/Malta*, *op.cit.*, par. 51.

¹⁰⁷ *Nicaragua v. Colombia*, *op.cit.*, par. 221.

¹⁰⁸ *Ibidem*, par. 222. Z orzeczenia jednak nie wynika, gdzie i w jakim stopniu interesy te zostały uwzględnione przez MTS. Zob. zwłaszcza par. 229.

3.2.3. UMOWY DELIMITACYJNE

Ostatnim czynnikiem badanym przez MTS w obydwu komentowanych sprawach były przeprowadzone w regionie delimitacje morskie. Zarówno w sprawie Morza Czarnego, jak i Morza Karaibskiego Trybunał nie uznał za stosowne potraktowanie zawartych umów delimitacyjnych jako szczególnej okoliczności¹⁰⁹. Należy przyjąć, że istniejące porozumienia delimitacyjne między państwami trzecimi lub stronami sporu i państwem trzecim nie stanowią okoliczności, którą należałoby brać pod uwagę w drugiej fazie delimitacji obszarów morskich.

ZAKOŃCZENIE

Delimitacja obszarów morskich opiera się na trzech zasadach: 1) porozumienia, 2) zgodności z prawem międzynarodowym, 3) słusznego (sprawiedliwego) rozwiązania¹¹⁰. W ramach tej trzeciej zasady funkcjonuje koncepcja szczególnych okoliczności. Zgodnie z ugruntowaną linią orzeczniczą oraz poglądami doktryny należy traktować te okoliczności jako emanację zasady sprawiedliwości. Koncepcja stanowi konkretyzację zasady, dzięki której uwzględnia się fakty sprawy dla osiągnięcia słusznego rozwiązania.

Badanie orzecznictwa sądów i trybunałów międzynarodowych prowadzi do wniosku, że w fazie drugiej procesu delimitacji obszarów morskich bierze się pod uwagę przede wszystkim czynniki geograficzne. Analiza trzech najnowszych spraw zawisłych przed MTS i MTPM wskazuje na to, że obydwa trybunały uwzględniają – jako szczególne okoliczności – znaczną dysproporcję długości wybrzeża, jego wklęsłość i efekt odcięcia. Z kolei w przypadku wysp trybunały ograniczają ich dysproporcjonalny skutek, jaki mogą one mieć na delimitację obszarów morskich z powodu ich wielkości i położenia. Jeżeli chodzi natomiast o czynniki niegeograficzne, to należy stwierdzić, że mają one mniejszy wpływ na delimitację obszarów morskich niż czynniki geograficzne. Trybunały są mniej skłonne do akceptowania niegeograficznych okoliczności, jakie mogą podnosić strony w procesie delimitacyjnym. Z badanych spraw wynika jedynie, że względy bezpieczeństwa mogą mieć wpływ na modyfikację lub przeniesienie linii tymczasowej, jeżeli granica biegnie szczególnie blisko wybrzeży morskich. W innych przypadkach wzięcie pod uwagę czynników niegeograficznych może być podyktowane nadzwyczajnymi okolicznościami. Tak

¹⁰⁹ *Black Sea*, *op.cit.*, par. 178; *Nicaragua v. Colombia*, *op.cit.*, par. 221.

¹¹⁰ J. Symonides, *Delimitacja obszarów morskich...* *op.cit.*, s. 64.; T. Wasilewski, *Delimitacja szelfu kontynentalnego. Studium prawnomiędzynarodowe*, Toruń 1994, s. 47–63.

przynajmniej należy rozumieć wypowiedź MTS, w którego ocenie postępowanie państwa i jego ludności w zakresie rybołówstwa będzie szczególną okolicznością wówczas, gdy brak modyfikacji tymczasowej linii spowodowałby katastroficzne reperkusje dla życia i gospodarczego dobrobytu tej ludności.

Należy wskazać, że okoliczności podlegające uwzględnieniu w ramach drugiej fazy procesu delimitacyjnego zależą zawsze od sytuacji faktycznej w danej sprawie i są w zupełności podporządkowane celowi delimitacji, jakim jest osiągnięcie słusznego rozwiązania. Stąd też wartość dotychczasowego orzecznictwa nie jest absolutna, może się bowiem zdarzyć w przyszłości, że na skutek okoliczności faktycznych MTS lub MTPM odstąpi od dotychczasowego orzecznictwa w celu doprowadzenia do słusznego rezultatu.

MARCIN KAŁDUŃSKI

SPECIAL CIRCUMSTANCES IN DELIMITATION OF MARITIME BOUNDARIES

(Summary)

The method of delimitation of maritime boundaries changed with time. Between 1969 and 1982 the International Court of Justice decided these matters upon 1958 Geneva conventions and international custom. The years 1982 to 1994 saw entry into force of the United Nations Convention on the Law of the Sea, and the year 2009 — the landmark Black Sea ruling (Romania v Ukraine, judgment of 3 February 2009).

While the method is straightforward, the delimitation itself is a fairly complicated process. The article deals with that second phase. The author explains the concept of special circumstances — a rather indistinct notion composed of geographical (mostly) and non-geographical factors.

The article analyses in this context some recent delimitation cases regarding the Black Sea and the Carribean (Nicaragua v Colombia), and the Bay of Bengal case, where the judgment was delivered by the International Tribunal for the Law of the Sea (Bangladesh v Myanmar, judgment of 14 March 2012).